

طراحی فضای شهری خودمانی با تاکید بر خاطره انگیزی در گذر تاریخی گلچینان یزد

فرزاد مومنی* - کارشناس ارشد طراحی شهری، مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، اصفهان، ایران.
ابوذر فرجودی کوهنجان - کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشگاه آزاد یزد، یزد، ایران.
مژگان حسنی - کارشناس ارشد طراحی شهری، مدرس دانشگاه پیام نور مرکز اصفهان، اصفهان، ایران.
کوروش سلیمی - کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشگاه آزاد یزد، یزد، ایران.

چکیده

Intimate urban space designed with an emphasis on memorable anthology of Yazd in History Abstract

Space intimate space that the individual is resident in that sense that it is also part of your space and your knowledge of space knows; if you feel comfortable and have a man in space, highlighted by his presence in space and the context makes it memorable for him. Anthology pass Yazd is located in the historical context of interventions; part of theirs is being lost. But because of the history still lies in its ability to learn from the teachings of there. This study literature intimate and evocative atmosphere and formulation design principles such space, seeks to restore the familiar and friendly atmosphere in the historical context of the past. Space for users to create more memories. The method used is analytical and applied research. In this context, field observation and interview techniques populations, photography and videography is used. Results indicate that the old user (the old gymnasium, mosques, garages, etc.), although less than in the past, but excuse to attend a gathering and are memorable. There are elements of physical parameters (wind towers lean, domes, porch, etc.), space and the familiar marks of the space in order to help theirs. In addition to the lost and hidden spaces, dilapidated and abandoned buildings of historical value, to undermine intimate space. Open design of this historic transition that led to the loss of such intimate space, with its lessons of tissue, has been resolved. Results of this research in historical context Yazd and the like to create intimate spaces and evocative, it is recommended.

Key words: intimacy, a sense of belonging, collective memory, memorable, historical context.

فضای خودمانی فضایی است که فرد ساکن محله در آن احساس تعلق می کند، فضا را از آن خود دانسته و خود را نیز جزئی از فضا می داند. چنانچه انسان در فضا احساس راحتی و تعلق داشته باشد، حضور وی در فضا پررنگ تر شده و زمینه خاطره سازی برای وی فراهم می شود. گذر گلچینان که در بافت تاریخی شهر یزد قرار دارد به دلیل مداخلات صورت گرفته، بخشی از خودمانی بودنش را از دست داده است. اما به دلیل قدمت تاریخی هنوز قابلیت درس گرفتن از آموزه های نهفته در آن وجود دارد. لذا این پژوهش با مرور بر ادبیات فضای خودمانی و خاطره انگیز و تدوین مبانی طراحی چنین فضاهایی، در پی بازگرداندن فضای مانوس و خودمانی گذشته در بافت های تاریخی بوده است تا بتواند فضایی خاطره انگیز را برای استفاده کنندگان ایجاد کند. روش به کار برده شده توصیفی و تحلیلی بوده و پژوهش از نوع کاربردی می باشد. در این راستا از تکنیک های برداشت میدانی و مصاحبه با اهالی ساکن، عکاسی و فیلمبرداری استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که وجود کاربری های قدیمی (زورخانه قدیمی، حسینیه ها، مساجد، گاراژها و...) هرچند کمتر از گذشته اما بهانه ای برای حضور، گرهمایی و خاطره انگیزی می باشند. وجود عناصر شاخص کالبدی (بادگیرها، ساباط ها، گنبدها، رواق ها و...)، هویتمندی فضا را رقم می زند و به آشنا بودن فضا در جهت خودمانی شدنش کمک می کند. در کنار این ها فضاهای گمشده و پنهان، مخروبه و متروکه شدن بناهای ارزشمند تاریخی، خودمانی بودن فضا را خدشه دار می کند. باز طراحی انجام شده در این گذر تاریخی مواردی را که منجر به از بین رفتن فضای خودمانی شده است، با درس گرفتن از خود بافت، برطرف ساخته است. استفاده از نتایج این پژوهش در بافت تاریخی یزد و موارد مشابه جهت ایجاد فضاهای خودمانی و خاطره انگیز، توصیه می شود.

واژگان کلیدی: خودمانی، حس تعلق، خاطره جمعی، خاطره انگیزی، بافت تاریخی.

مقدمه

انسان پس از خروج از خانه خود را در فضای شهر می بیند. وقتی فضایی خودمانی است، فرد احساس می کند که مقهور آن نمی باشد و می تواند در تغییر و ساماندهی آن نقش داشته باشد و به عبارتی در آن دخل و تصرف نماید. در صورت نیاز به مبلمان آن را تغییر دهد یا متناسب با کارکردی که در شرایط خاص از آن انتظار دارد، فضا را آرایش نماید و حتی برای انجام مراسم خاص که میان تمام ساکنین یک محله مشترک است، تجهیز نماید. برای مثال در اعیاد آن را چراغانی کند یا در فصول مناسب، مراسم عزاداری مذهبی در آن برگزار کند. این تجهیز فضا می تواند بسیار محدودتر و موقتی تر هم باشد. برای مثال فرد می تواند برای مدت کوتاهی صندلی ای از خانه اش بیاورد و در کنار ورودی واحدش مستقر کند و دقایقی را در کنار همسایگانش بگذراند. همین امکان تغییر و تجهیز موقت و آسان احساس خودمانی بودن را در فضا تقویت می کند. چنانچه حس تعلق و مالکیت، امنیت و مشارکت، مقیاس انسانی، دسترسی مناسب و... در فضای شهری به خوبی لحاظ شده باشد، فرد استفاده کننده در صدد زدن مهر خویش بر فضا برآمده و فضا را خودمانی تلقی می کند (پاکزاد، ۱۳۹۰، ص ۲۲۳). محیط، اعم از شرایط کالبدی، معنایی و معنوی، عامل مهمی در احراز هویتی خاص برای انسان است. محیط از آن جهت که تجلی کالبدی باورها و ارزش های فرهنگی جامعه است، می تواند در احساس هویت یا بی هویتی تأثیرگذار باشد (حبیب، ۱۳۸۷، ص ۱۴). محیط شهری برای ساکن آن نقش ظرف تمامی تجربیات فردی و جمعی را دارد و در این میان ارتباط تجمع خاطره های شهرنشینان و عامل زمان، موجب ایجاد خوانش های متفاوت و پژوهش های گسترده ای در زمینه ارتباط مداخلات و توسعه های جدید در متن شهر و تعامل نسل های متفاوت کالبد و محتوا در کنار یکدیگر است (سلطانی، ۱۳۹۲، ص ۸۸). از آن جایی که وجود فضایی برای دیدار و اجتماع مردم، همبستگی به آن ها امری اجتناب ناپذیر است، چنانچه انسان در

فضا احساس خودمانی بودن نداشته باشد خود را بیگانه به حساب می آورد و نه تنها نسبت به آن بی تفاوتی است بلکه تمایلی به حضور در فضا نداشته و سرزندگی فضا که تأثیر بسزایی در ایجاد خاطره و خاطره انگیزی دارد از بین خواهد رفت. در این پژوهش با استفاده از روش توصیفی و تحلیلی و انجام برداشت های میدانی و مصاحبه با اهالی ساکن و استفاده از ابزار عکاسی و فیلمبرداری، قلم و کاغذ به بررسی عوامل کالبدی، عملکردی، اجتماعی، معنایی و زیبایی شناختی موجود در گذر گلچینان پرداخته شده است. هدف از انجام این پژوهش بازگرداندن حس خاطره انگیزی و خودمانی بودن به این گذر می باشد. که با پاسخ به این سوال که چگونه می شود یک فضا را طراحی کرد که استفاده کنندگان در آن احساس خودمانی بودن داشته باشند و برایشان خاطره انگیز باشد، به هدف پژوهش نایل می شویم.

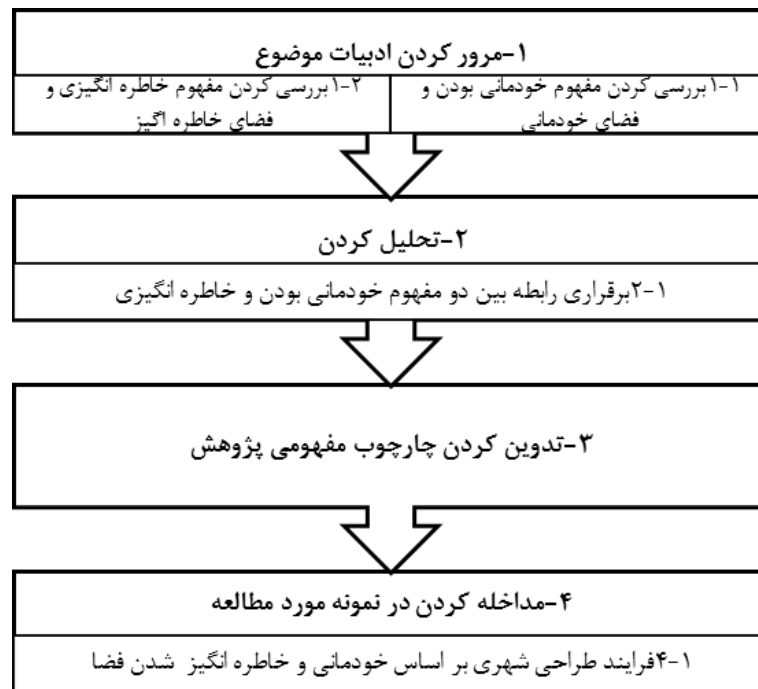
مواد و روشها

روش به کار برده شده در این پژوهش، «توصیفی و تحلیلی» بوده و پژوهش از نوع «کاربردی» می باشد. فرایند انجام کار شامل چهار مرحله اصلی می باشد که هر کدام از آن ها دارای ریزکارکردهایی می باشد. در مرحله اول با مطالعه و بررسی مبانی نظری مربوط به فضاهای خودمانی و خاطره انگیز و دستیابی به ویژگی ها و عوامل موثر بر چنین فضاهایی، زمینه لازم جهت برقراری رابطه بین این دو مفهوم و تحلیل آن ها فراهم شده است که در مرحله سوم چارچوب مفهومی پژوهش جهت مداخله در نمونه مورد مطالعه (تجهیز برای مداخله) تدوین گردیده است. در این راستا از مطالعات کتابخانه ای، بررسی پژوهش های مشابه و جستجو در منابع اینترنتی جامع، به عنوان تکنیک های گردآوری اطلاعات استفاده شده است. در مرحله چهارم و آخر، با استفاده از چارچوب مفهومی و نیز روش توصیفی و استفاده از تکنیکهای برداشت میدانی، مصاحبه با اهالی ساکن و پرکردن ۲۵۲ پرسشنامه، (جامعه آماری ساکنین محدوده بلافصل ۷۳۰ نفر که با استفاده از فرمول کوکران با درصد خطای ۵ درصد

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Autumn 2016

۴۸۴

نمودار ۱. مراحل انجام پژوهش، ماخذ: نگارندگان.

۲ مبانی نظری فضای خودمائی و راهکارها

کلمه خودمائی در لغت نامه دهخدا به معنی «ص (نسبی) محرم، مقابل بیگانه، خودی»، در فرهنگ فارسی معین معادل «ص (نسب) خودی، خصوصی، بی تعارف و تکلف» و در فرهنگ لغت عمید به معنی «[عامیانه] مانند خودی؛ بی تکلف، (قید) با حالتی به دور از تکلف» آورده شده است.

فضای خودمائی فضایی است که فرد ساکن محله در آن احساس تعلق می کند. فضا را از آن خود دانسته و خود را نیز جزئی از فضا می داند. در این فضاها فرد دنبال یافتن بهانه ای برای حضور در فضا نمی گردد زیرا فضای شهری جزئی بلاواسطه از مجموعه فضاهای زندگی اوست و حیاط دوم او محسوب می شود. برای القای این حس، فرد باید بتواند به سهولت به فضا دسترسی داشته باشد. اینکه فرد بتواند از راحت ترین مسیر و در کمترین زمان به فضا دسترسی یابد، این احساس که فضا دنباله ی فضای زندگی اوست را تشدید می کند. بعلاوه فضا باید جذاب باشد و ساکنان

حجم نمونه آماری ۲۵۲ محاسبه شده است)، معیارهای خودمائی بودن فضا و خاطره انگیزی آن مورد سوال قرار گرفت تا اولویت بندی آن ها از نظر استفاده-کنندگان مشخص شود. لازم به ذکر است جهت تایید روایی پرسشنامه، از آن پیش نویسی به صورت سوالات باز تهیه شده و با مشارکت اساتید شهرسازی و معماری به انجام رسیده است. سپس پرسشنامه ها به صورت تصادفی همراه با مصاحبه تکمیلی، در ساعات مختلف شبانه روز در بین ساکنین محدوده طراحی توزیع شد و در نهایت داده های به دست آمده از آنها با استفاده از نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در ادامه نتایج داده ها آورده شده است.

با توجه به مطالعات صورت گرفته در منابع مختلف، ارتباط بین دو مفهوم خاطره انگیزی و خودمائی بودن را می توان از طریق نمودار شماره (۲) دنبال کرد. با قرار دادن سه بعد فعالیت، کالبدی و معنایی به عنوان زمینه های شکل گیری خاطره و خاطره انگیزی، سیر رسیدن آن ها به معیارهای مورد نظر فضاهای خودمائی در نمودار با رنگ متمایز نشان داده شده است.

را ترغیب به حضور در خود نماید و از آن مهم تر این حضور را به عبور توأم با مکث تبدیل کند. برای این منظور وجود محله‌هایی برای انجام فعالیت‌های غیرحرکتی مثل گردهم ایستادن، نشستن و... همراه با مبلمان مناسب آن‌ها کمک موثری خواهد بود. این امکانات به گونه‌ای باید باشد تا فضا را در شب نیز قابل استفاده سازد. به این ترتیب با افزایش زمان امکان حضور در فضا، امکان توقف در آن نیز بالا می‌رود (پاکزاد، ۱۳۹۰، ص ۲۲۳). علاوه بر این کالبد فضا نیز باید به گونه‌ای باشد که فضاهای مکث لازم برای انجام فعالیت‌های فوق فراهم باشد. از طرف دیگر فضا باید به گونه‌ای باشد که تمام ساکنان محله نسبت به آن احساس تعلق نمایند و در آن حضور یابند. پس همه گروه‌های اجتماعی اعم از سالخوردگان، کودکان، زنان، مردان و جوانان و... باید امکانات مورد نیاز برای فعالیت‌های خود و مشارکت در فعالیت‌های دیگران را در اختیار داشته باشند. برای مثال کنترل کودکان توسط والدین مقدور باشد و در عین حال کودکان احساس آزادی نمایند و بزرگسالان امکان برقراری ارتباط با هم داشته باشند. کالبد فضا باید همچنین به گونه‌ای باشد که امکان حضور سالخوردگان و معلولان فراهم باشد. نبود موانع حرکتی، تسهیل در رفت و آمد و امکان تسلط بر فضا، آن را تبدیل به مکانی مناسب برای این دسته از افراد می‌نماید. گروه دیگر که باید امکان حضور بی دغدغه داشته باشند زنان هستند. امکان گردهمایی زنان بدون دیدها و عبور و مرورهای مزاحم و به خطر افتادن احساس امنیتشان، از عوامل موثر در استفاده راحت و خودمانی این قشر از فضا است. از طرفی فضای خودمانی باید پاسخگوی جوانان باشد به گونه‌ای که فعالیت‌های پرجنب و جوش آنان را در خود جای دهد و از آن عاملی برای مزاحمت همسایگان بوجود نیاورد.

از الزامات این فضا فراهم آوردن تجهیزات و مبلمان مناسب است. یک فضا زمانی خودمانی به نظر می‌رسد که بتوان به راحتی میان آن و عرصه‌های خصوصی رفت و آمد کرد و فرد خود را قطعاً و کاملاً مجزا از

عرصه خصوصی زندگی اش نداند و این دو عرصه را در امتداد هم حس کند تا همان احساس خودمانی بودن که در فضای خصوصی دارد در فضای عمومی نیز داشته باشد. یکی از بهترین راه‌ها برای ایجاد چنین احساسی این است که فرد بتواند در فضا دخل و تصرف کند و تسلیم محض ساماندهی موجود نباشد. برخورد عامدانه استفاده کننده از فضا، امکان برقراری ارتباط صمیمانه تری را میان او و میدان فراهم می‌آورد. برای مثال اگر ساکنین با مشارکت هم برای ایام خاصی فضا را تجهیز کنند احساس تعلق بیشتری به فضا خواهند داشت.

«از مهمترین عوامل کالبدی در تشدید خودمانی بودن فضا، مقیاس انسانی است. ابعاد یک فضای خودمانی باید با توانایی‌های حسی انسان در زمینه ادراک فضا هماهنگی داشته باشد. باید در نظر داشت در این فضا تعاملات اجتماعی در حد فرد با فرد هم وجود دارد. لذا ابعاد باید در حدی باشد که بازشناسی آشنایان ممکن گردد» (پاکزاد، ۱۳۹۰، ص ۲۲۴).

تعریف خاطره و خاطره جمعی

واژه خاطره در لغتنامه دهخدا بصورت زیر تعریف شده است: «اموری که بر شخص گذشته باشد و آثاری از آن در ذهن شخص مانده باشد؛ گذشته آدمی؛ وقایع گذشته که شخص آن را دیده یا شنیده است؛ دیده‌های گذشته یا شنیده‌های گذشته» (دهخدا، ۱۳۷۷، ص ۶۴). خاطره در لغتنامه لانگمن، «توانایی فرد در به خاطر آوردن اشیاء، اماکن، تجارب و...» (Longman, ۱۹۹۳: ۲۰۱). و در لغتنامه وبستر، «توانایی و یا روند یادآوری یا بازتولید آنچه آموخته شده و یا به خاطر سپرده شده، خصوصاً از طریق سازوکارهای تداعی معانی» (Webster, ۲۰۰۳: ۷۲۵). تعریف شده است. بر اساس تعاریف لغوی ارائه شده، خاطره، بیاد آوردن و رویدادهای گذشته بوسیله فرد از طریق بیاد آوردن افراد، اشیاء، اماکن و تجارب است. بررسی تعاریف گوناگون نشان می‌دهد که یکی از جنبه‌های کلیدی در تعریف خاطره، «رویداد» می‌باشد. رویدادهای موردنظر در این تعریف، نه رویدادهای صرفاً مکتوب

جدول ۱. عوامل موثر در طراحی فضاهای خودمانی؛ مآخذ: یافته‌های تحقیق.

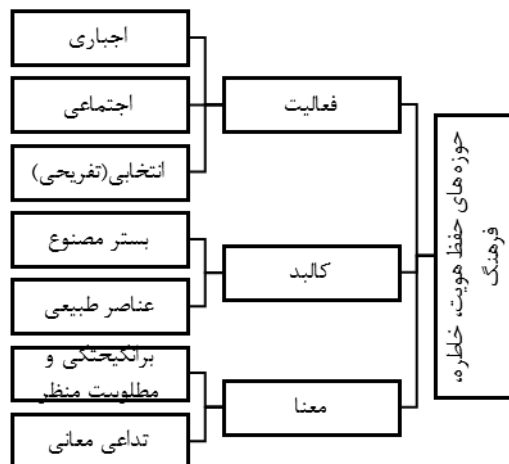
عوامل موثر بر خودمانی شدن فضا	راهکارهای طراحی
حس تعلق	- سهولت دسترسی به فضا - قابل استفاده نمودن فضا در شب - فضای عمومی در ادامه ی فضای خصوصی احساس شود. - فرد بتواند در فضا دخل و تصرف کند. - فضا دارای ایمنی و امنیت باشد.
جذابیت	- عبور توأم با مکت در فضا - وجود محل هایی برای انجام مردم و اهداف - فعالیت های غیر حرکتی - استفاده از تنوع در کاربری ها، فرم ها،
همه شمولی و مشارکت	- مشارکت در فعالیت های دیگران - کنترل کودکان توسط والدین و در عبور و مرور های مزاحم و به خطر افتادن - عین حال احساس آزادی در کودکان - نبود موانع حرکتی، تسهیل در رفت - امکان فعالیت های پر جنب و جوش - و آمد - امکان تسلط بر فضا - امکان گردهمایی زنان بدون دیدها و
مقیاس انسانی	- هماهنگی داشتن ابعاد یک فضای خودمانی با توانایی های حسی انسان - ابعاد در حدی باشد که بازشناسی در زمینه ادراک فضا - آشنایان ممکن شود.

تاریخ به مثابه مطالعه ساختار شکل گیری مصنوعات شهر (Rossi, ۱۹۸۲: ۱۲۸). در عرصه شهرسازی، خاطره جمعی از دهه ۱۹۷۰ به این سو و در نتیجه بکارگیری نابجای پیشنهادهای منشور آتن و تبعات آن مورد توجه قرار گرفت. فرهنگ لغات شهرسازی، خاطره جمعی را به عنوان تصور معمار ایتالیایی، آلدو روسی از آنچه وی به عنوان عنصری می دید که اغلب در فرم شهر منعکس می شود و باید در توسعه جدید بازتاب یابد، معرفی می کند (Cowan, ۲۰۰۵: ۷۵).

خاطره انگیزی و فضای شهری خاطره ماهیتی اجتماعی دارد؛ به همین منظور با فضاهای عمومی شهر در ارتباط بوده و شکل گیری خاطرات در قلمرو و سکونتگاه جمعی، یعنی شهر و محلات آن امکان پذیر است؛ در نتیجه اگر خاطرات جمعی ماهیت اجتماعی داشته، بستر شکل گیری آنها (شهر) نیز باید محل تعامل اجتماعی باشد. در اینصورت، سابقه سکونت در شهر خود عاملی است در جهت تقویت خاطرات جمعی (میرمقتدایی، ۱۳۸۷). شهر را می توان مکان خاطره های جمعی مردمانش دانست؛ فضاهای مختلف شهری با زنده نگاه داشتن خاطرات،

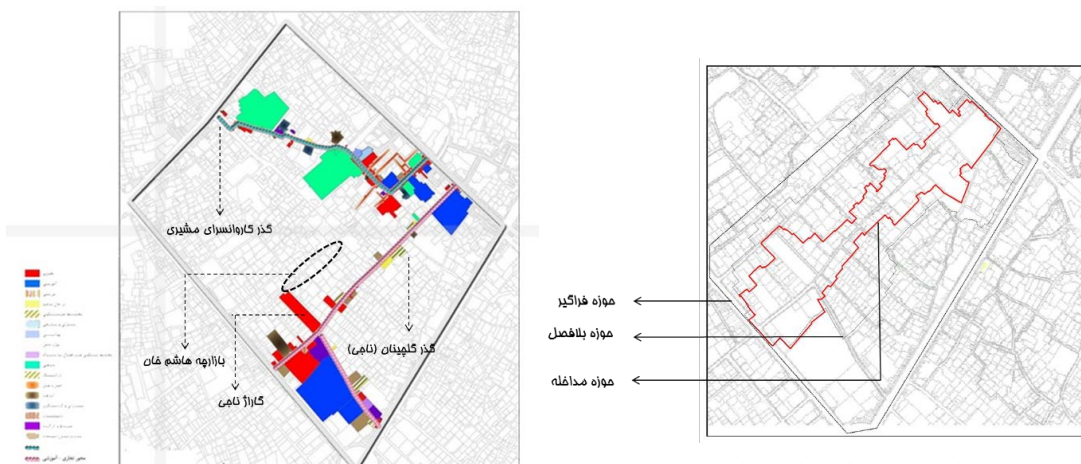
در کتب تاریخی، بلکه رویدادهایی است که فرد خود، آنها را تجربه کرده است. بنابراین در تعریفی دقیق تر از خاطره می توان گفت: خاطره بیادآوردن وقایع و رویدادهای تجربه شده بوسیله فرد از طریق بیادآوردن افراد، اشیا، اماکن و تجارب و با استفاده از سازوکارهای تداعی معانی است.

عبارت «خاطره جمعی»، برای نخستین بار، توسط موریس هالبواکس جامعه شناس فرانسوی به ویژه در مقاله «چارچوب های اجتماعی خاطره» و کتاب مشهور «خاطره جمعی» به کار گرفته و معرفی شد. «هالبواکس» تحت تاثیر امیل دورکهایم جامعه شناس، به سنت روانشناسی جمعی و شاخه فکری جدیدتر و خوش بین تر این سنت تعلق دارد (Wilson, ۲۰۰۰). آلدو روسی معمار نو خردگرای ایتالیایی، نخستین کسی است که مفهوم خاطره جمعی هالبواکس را وارد ادبیات معماری و شهرسازی نمود. روسی در بخشی از کتاب مشهورش «معماری شهر»، از شهر به مثابه تاریخ یاد کرده و به دو روش تاریخی نگاه به شهر اشاره می کند. نخست شهر به مثابه یک عنصر مصنوع مادی که ردپای زمان بر روی آن به چشم می خورد و دیگر

نمودار ۳. مدل استخراجی برای مطالعه حوزه‌های شکل
گیری هویت، خاطره و فرهنگ، منبع: سلطانی، ۱۳۹۲، ص ۹۲

کند.

نقشه ۳. محورهای فعالیتی برزن، ماخذ: نگارندگان

تأثیر گذار باشد (حبیب، ۱۳۸۷، ص ۱۴). محیط شهری برای ساکن آن نقش ظرف تمامی تجربیات فردی و جمعی را دارد و در این میان ارتباط تجمع خاطره‌های شهرنشینان و عامل زمان، موجب ایجاد خوانش‌های متفاوت و پژوهش‌های گسترده‌ای در زمینه ارتباط مداخلات و توسعه‌های جدید در متن شهر و تعامل نسل‌های متفاوت کالبد و محتوا در کنار یکدیگر است. این هم‌نشینی، گفته «ویلیام فالکنر» را به یاد می‌آورد که «گذشته هیچ‌گاه نمرده است؛ در حقیقت حتی سپری نشده است». به دلیل همین ارتباطات است که گرایش‌ها به سمت برنامه‌ریزی در جهت افزایش

باعث زنده نگاه داشتن حوادث تاریخ می شوند؛ و در نتیجه وجه مهمی از خاطره جمعی یک ملت، قوم و یا فرهنگ سرزمینی را شکل می دهند. گذشت زمان کالبد شهر را واجد هویت می سازد و شهروندان به واسطه فضاهای شهری مملو از خاطره های جمعی با گذشته فرهنگی خود ارتباط یافته و کسب هویت اجتماعی می نمایند (حبیبی، ۱۳۷۸). محیط، اعم از شرایط کالبدی، معنایی و معنوی، عامل مهمی در احراز هویتی خاص برای انسان است. محیط از آن جهت که تجلی کالبدی باورها و ارزش های فرهنگی جامعه است، می تواند در احساس هویت یا بی هویتی

جدول ۲. اولویت بندی معیارهای خودمانی و خاطره انگیزی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

۱	خودمانی شدن فضا		خاطره انگیز شدن فضا	
	معیار	فراوانی عددی	درصد فراوانی	معیار
۲	حس تعلق	۲۳۰	۹۱.۲٪	سابقه سکونت
۳	مشارکت	۲۲۴	۸۸٪	هویت کالبدی
۴	مقیاس انسانی	۲۱۲	۸۴٪	حوادث تاریخی
۵	همه شمولی	۲۱۰	۸۳٪	ارزش های فرهنگی مشترک
۶	جذابیت	۱۹۶	۷۷٪	وجود مکان هایی برای تعامل اجتماعی
۷				سرزندگی

عنوان علت واقع شدن این فعالیت ها معرفی می شود که تغییر هر یک از اینها بر دیگر ابعاد مؤثر است و برنامه ها و طرح های توسعه بایستی هر سه جنبه را لحاظ نمایند (سلطانی، ۱۳۹۲ به نقل از ibid: ۱۵۵-۱۶۰). در اینجا با استفاده از پژوهش های مونگمری (۱۹۹۸ و ۲۰۰۳)، سایم (۱۹۹۵)، استرنبرگ (۲۰۰۰)، بالاساس (۲۰۰۹)، گل (۱۹۸۷)، اودانل (۲۰۰۸)، سلطانی و نامداریان (۱۳۸۹)، خستو و سعیدی رضوانی (۱۳۸۹) و لطفی (۱۳۹۰) که به تبیین معیارهای هر سه یا برخی از این حوزه های اصلی پرداخته اند، به تبیین معیارها و زیرمعیارها پرداخته شده است.

شناخت عرصه مورد مطالعه

در این بخش به بررسی ابعاد کالبدی، فعالیت و معنایی موجود در گذر گلچینان پرداخته شده است. به گونه ای که در تمام مراحل طراحی (موجود و مطلوب)، این ابعاد در راستای عوامل مؤثر بر خودمانی بودن فضا هدایت شوند. لازم به ذکر است این عوامل به عنوان فیلتر بر سر راه ابعاد کالبدی، فعالیت و معنایی قرار داده شده اند بدین معنا که برای مثال در مرحله شناختن بعد فعالیت، تمرکز محققان بر کاربری های محلی و فعالیت های جمعی صمیمانه و خودجوش اهالی می باشد و در این راستا شناسایی کاربری هایی که سبب ورود

سرزندگی محیط های شهری با نظر به هویت و میراث خاطرات شهروندان و توجه به ایجاد تداوم تجربیات شهری، با رویکردی مشارکتی است (سلطانی، ۱۳۹۲، ص ۸۸). پیوستگی و تداوم حیات شهری همواره در اندرکنشی با سرزندگی حیات هر روزه پدید می آید. چنانکه «هانری لفور» در کتاب تولید فضا (۱۹۹۱) غنا و پویایی محیط های شهری را وابسته به تجمع هویت و معنا در قالب زندگی هر روزه می داند و می توان گفت ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان در بستر محیط شهری، ناشی از تلفیق کیفیات گوناگون است که لاجرم به کلیه ابعاد حیات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی نظام شهری مرتبط می شود (گلکار، ۱۳۸۶، ص ۷۴).

تبیین مؤلفه های ارتقاء خاطره انگیزی

یکی از تأثیرگذارترین پژوهش ها در راستای تعیین مؤلفه های ارتباط شهروندان و محیط شهری، کتاب «روانشناسی مکان» کانتر (۱۹۷۷) است. کانتر با ارائه مدل مکان، سه مؤلفه کالبد، فعالیت و معنا (مفهوم) را ابعاد اصلی هرگونه پژوهش در زمینه ارتقاء کیفیت رابطه مردم و محیط شهری با رویکرد هویت و خاطره جمعی در طرح های توسعه معرفی می کند. وضعیت کالبدی بعنوان ظرف زندگی هرروزه با فعالیت به عنوان هرآنچه در این ظرف کالبدی تجربه می شود و معنا به

افراد غریبه به محله می شود در جهت جلوگیری از برهم زدن صمیمیت و خودمانی شدن فضا مدنظر قرار می گیرد. سپس با طی کردن سایر مراحل طراحی شامل: تحلیل کردن، ساختن چشم انداز، هدف گذاری کردن، گزینه دادن، انتخاب کردن گزینه برتر، ارزیابی و اجرا، سعی در خودمانی و خاطره انگیز کردن این فضا شده است.

گذر گلچینان در محدوده بافت تاریخی شهر یزد واقع شده است (نقشه شماره ۱) و از جمله گذرهای اصلی برزن گودال مصلی می باشد. این گذر در مرز مشترک محلات گودال عباسی، هاشم خان و بخشی از محله پشت باغ و مرکز شهر قدیمی یزد قرار دارد. (نقشه شماره ۲) محورهای فعالیتی در برزن گودال مصلی دو محور کاروانسرای مشیری و گلچینان می باشند که می توان آن ها را به عنوان شاکله اصلی در نظر گرفت. گذر و بازار هاشم خان رابطی بین این دو محور می باشد. در طرح فرادست (طرح حفاظت جامع بافت تاریخی)، عرض این گذر از ابتدای گذر گلچینان (ورودی از سمت خیابان ایرانشهر) تا گاراژ ناجی، ۱۰ متر و از گاراژ تا مصلی ۶ متری پیشنهاد شده است و در محل گاراژ ناجی مرکز محله پیشنهاد شده است. (نقشه شماره ۳) با توجه به مبانی نظری ارائه شده، محقق برای تدقیق حوزه های طراحی با استفاده از برداشت میدانی و مصاحبه با اهالی ساکن در برزن گودال مصلی و معیارهایی مانند: مشارکت، آشنایی افراد باهم، تامین مایحتاج روزانه، مقیاس انسانی و... حوزه فراگیر، بلافصل و مداخله را مانند نقشه شماره ۴ مشخص کرده است. حوزه فراگیر: محدوده ای که هنوز در آن حس خودمانی بودن بین ساکنین وجود دارد (تا میانه گذر هاشم خان همدیگر را می شناسند). حوزه بلافصل: علی رغم اینکه گذر گلچینان مابین محله گودال عباسی و هاشم خان است اما بدلیل وجود بازارچه در گذر، محدوده ای که افراد به آن حس تعلق دارند و آن را خودمانی می دانند، تلفیقی از این محلات است. حوزه مداخله: محدوده ای که دخل و تصرف طراحانه، خودمانی بودن گذر را تشدید می کند.

یافته های تحقیق

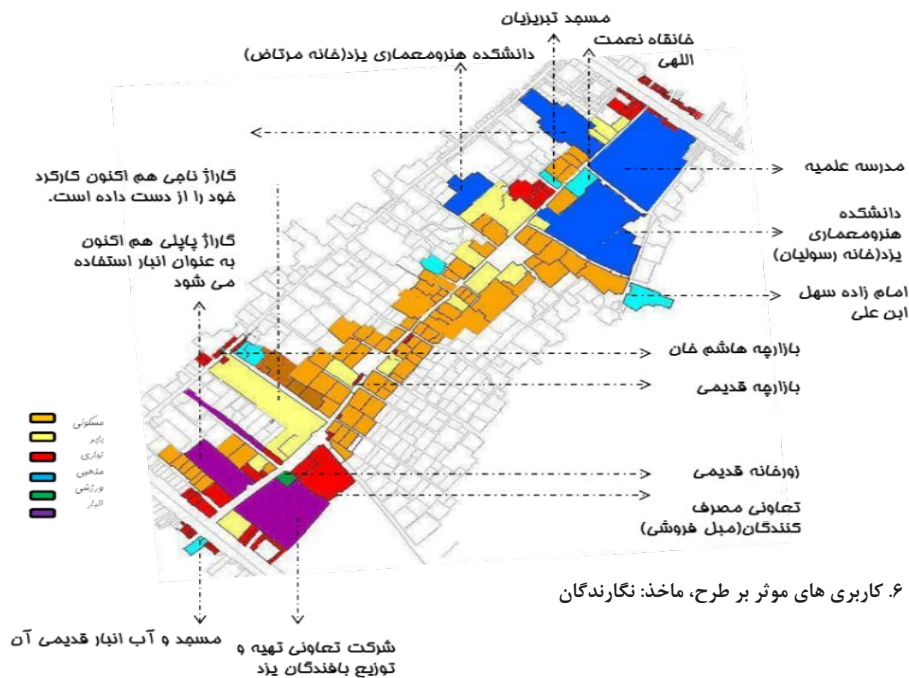
برای تجزیه و تحلیل پرسشنامه ها به بررسی داده های مربوط به خودمانی شدن فضا و نیز داده های مربوط به خاطره انگیزی فضا می پردازیم. همان طور که در جدول شماره ۲ مشاهده می شود برای فضای خودمانی پنج معیار در نظر گرفته شده است که از این بین حس تعلق به فضا با بیشترین درصد در اولویت استفاده کنندگان از فضا قرار دارد. معیارهای خاطره انگیزی شش معیار که از مهمترین ها هستند مورد سوال واقع شده که سابقه سکونت در اولویت اول قرار دارد. لازم به ذکر که استفاده کنندگان از فضا، در پاسخ به سوال باز پرسشنامه مبنی بر اینکه چه ویژگی هایی را در خودمانی و خاطره انگیزی فضا دخیل می دانند، به موارد مختلف و گاهاً مشابهی اشاره داشته اند که با نظر نگارندگان تمامی آن ها وابسته به معیارهای ذکر شده می باشند لذا از ذکر آن ها پرهیز شده است.

تحلیل بعد فعالیت

از آنجایی که کاربری های فرامحله ای باعث ورود افراد متفرقه غیر محلی به گذر می شود، شناسایی آن ها امری ضروری است تا در ملاحظات طراحی به گونه ای با آن ها برخورد شود که گذر خودمانی تر شود. همان گونه که در نقشه شماره ۵ ملاحظه می کنید، عموم کاربری های فرامحله ای در حاشیه خیابان های اصلی و گذر هاشم خان قرار دارند و برخی از آن ها مانند گاراژ ناجی در حال حاضر عملکرد خود را از داده اند. کاربری هایی از جمله: آموزش عالی در مقیاس فرا شهری و دبیرستان ایرانشهر، کارگاه فرش، مبیل فروشی و آموزشگاه در مقیاس منطقه ای و مسکونی ها، زورخانه، حسینیه ها و تجاری های محلی در مقیاس محلی فعالیت دارند. علاوه بر آن کاربری های موثر بر طرح در نقشه شماره ۶ معرفی شده اند. عرض گذر گلچینان در قسمت ابتدایی از سمت خیابان ایرانشهر ۸-۱۰ متر و در سایر قسمت ها ۴-۶ متر می باشد و محصوریت ۱ به ۲ و ۱ به ۱ می باشد، وجود پیچ و خم ها و محصوریت مناسب باعث ایجاد حس نزدیکی بین افراد و خودمانی شدن فضا شده است. وضعیت کفسازی آن به صورت

نقشه ۵. کاربری های فرامحله ای، ماخذ: نگارندگان

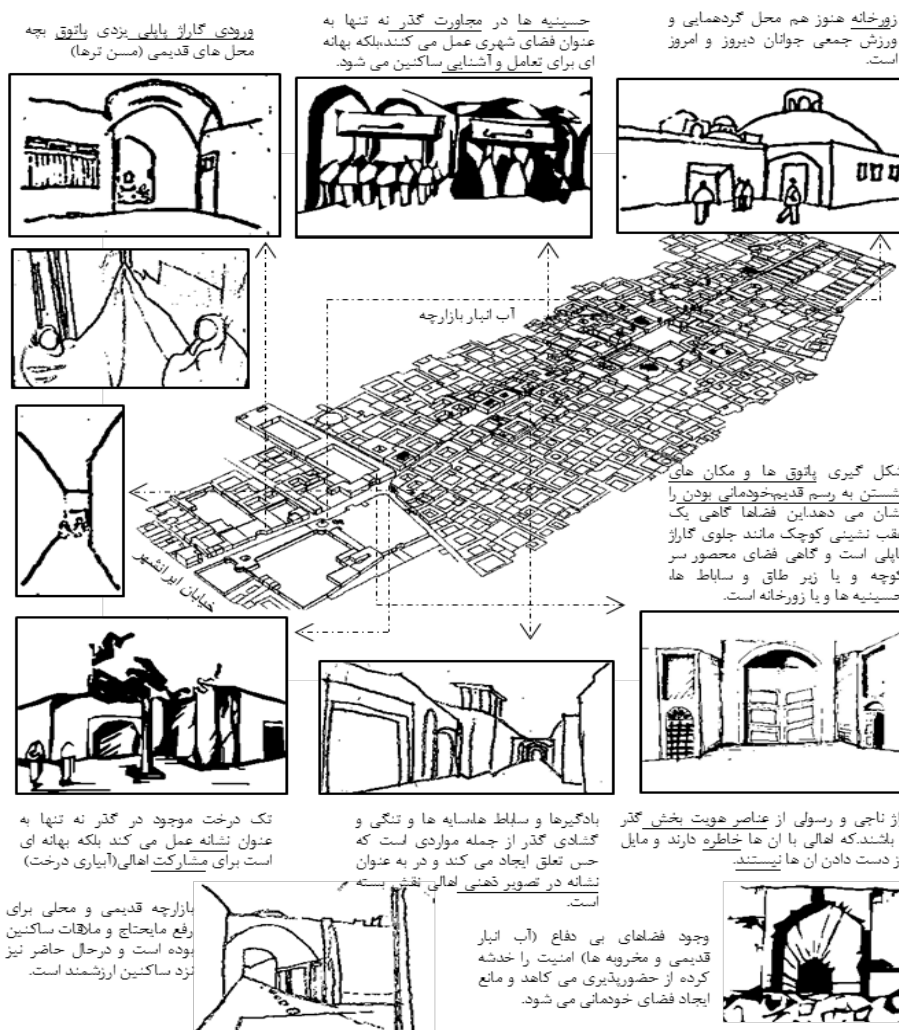

نقشه ۶. کاربری های موثر بر طرح، ماخذ: نگارندگان

تحلیل بعد کالبدی

از لحاظ فرم کالبدی معماری یزد به صورت درونگرا و حیاط مرکزی می باشد، لذا لازم است فضاهای بیرونی نیز این خصلت را داشته باشند تا افراد احساس راحتی بیشتری در فضا داشته باشند. نقشه شماره ۷ بیانگر توده و فضا (وضع موجود) در محدوده طراحی می باشد. بناها عموماً یک طبقه و با قدمت بالای ۵۰ سال می باشند. عموم بناها از لحاظ کیفیت قابل نگهداری می باشند و با توجه به تاریخی بودن بافت، بناهای دارای ارزش میراثی مانند خانه مودت و مسجد تبریزی ها و... از لحاظ کالبدی و تاریخی حائز اهمیت می باشند. وجود زمین های بلااستفاده در محدوده پتانسیلی است

آسفالت و بدون پیاده رو می باشد که تا حدودی امنیت را کاهش داده است. ورودی این گذر از سمت خیابان قیام هیچ گونه دعوت کنندگی ندارد و تنها با سرپوشیده شدن قابل تمییز است. این غریب گز بودن حاکی از خودمانی بودن گذر می باشد. ورودی از سمت خیابان ایرانشهر نیز دعوت کنندگی ندارد اما شدت غریب گز بودنش کمتر می باشد. شناسایی عرض معبر، محصوریت آن، وضعیت کفسازی و مقطع عرضی در کیفیت های امنیت، محصوریت، سرزندگی تاثیر می گذارد و به تبع آن خودمانی بودن گذر را تحت الشعاع قرار می دهد.

تصویر ۱. بعد معنوی طراحی فضاهای خودمانی، ماخذ: نگارندگان

تصویر ۱. بعد معنوی طراحی فضاهای خودمانی، ماخذ: نگارندگان

پس از جمع بندی و تحلیل مرحله شناختن، محققان با توجه به رویکرد پژوهش، اهداف و سیاست ها را مبنی بر خودمانی شدن فضا جهت تحقق خاطره انگیزی در نظر گرفته اند که قسمت هایی از جداول مربوطه ارائه شده است.

از آنجایی که خاطره با زمان در ارتباط تنگاتنگی است و مداخله صورت گرفته در بافت تاریخی شهر یزد می باشد که روح زمان در آن نهفته است بررسی محیط تاریخی نیز حائز اهمیت می باشد. ضمن اینکه دو مبحث خاطره و خودمانی بودن با اجتماع سروکار دارند، بررسی محیط اجتماعی هم در این راستا متمرکز می باشد. و نیز اهمیت محیط اقتصادی به

جهت طراحی فضاهای باز جمعی و شکلگیری تعاملات در جهت افزایش مشارکت، آشنایی، حس تعلق و به تبع آن خودمانی تر شدن گذر.

تحلیل بعد معنایی

تصویر شماره ۱ به بررسی و شناخت محل های گردهمایی و پاتوق ها، بهانه های حضور و مشارکت اهالی، عناصر هویت بخش، عناصر شاخص کالبدی و نشانه ها و همین طور یافتن فضاهای گم شده و با امنیت کم در راستای ایجاد فضای خودمانی و خاطره انگیز بوده است، پرداخته است.

اهداف کلان و برنامه های مبتنی بر خودمانی و خاطره انگیز شدن فضا

جدول ۳. ویژگی های وضع موجود در حوزه های حفظ خاطره و اهداف کلان و برنامه های متناظر با آن،

حوزه خاطره	وضع موجود	اهداف کلان	برنامه ها
بعد فعالیتی	(*) کاربری های موجود در گذر هم سطح عملکرد محلی و هم شهری و حتی گاهی فراشهری دارند. (*) کاربری های موجود در ابتدای گذر از خیابان قیام عموماً در مقیاس فرامحله ای کار می کنند. (*) گاراژ در حال حاضر به عنوان انبار مورد استفاده قرار می گیرد. (*) کارکردهای مسکونی به صورت قرار گرفته اند که پشت به گذر می باشند. (*) ساکنین گذر از بازارچه هاشم خانی در گذر پشتی برای رفع مایحتاج استفاده می کنند. (*) از این گذر انشعابات زیادی گرفته شده است. (*) عرض گذر در قسمت های مختلف متفاوت است. (*) گذر گلچینان خیابان قیام را به خیابان ایرانشهر متصل می کند. (*) در این گذر دو پارکینگ اصلی وجود دارد.	(*) پخشایش مناسب کاربری ها؛ (*) پیوستگی فعالیتی؛ (*) اختلاط کاربری ها و گوناگونی؛ (*) رفع نیازهای روزانه ساکنین؛ (*) تسهیل و ایمنی رفت و آمدها؛ (*) جلوگیری از عبوری شدن گذر	(*) رعایت مقیاس عملکرد کاربری ها؛ (*) ایجاد فضاهایی با کاربری های مختلط؛ (*) ایجاد تنوع فعالیتی؛ (*) ایجاد فضاهایی برای دست فروشان کاربری های انعطاف پذیر مانند برگزاری نمایشگاه موقت و مراسم آیینی و...؛ (*) برگزاری کلاس های خودگردان آموزشی و فنی در کارگاه های موجود؛ (*) ایجاد تمرکز کاربری ها مانند مرکز محله برای رفع مایحتاج روزانه و هفتگی ساکنین؛ (*) تبدیل دانه های مخروبه موجود در لایه پشتی گذر به پارکینگ؛ (*) برگزاری نمایشگاه های دانشجویی در فضاهای باز انعطاف پذیر جهت آشنایی هر چه بیشتر دانشجویان و اهالی و شکلگیری همکاری ها و اعتماد دوطرفه بین ساکنین و دانشجویان؛ (*) ارتقا سطح کیفی خانه های قدیمی؛ (*) تزریق کاربری های مناسب بافت قدیمی مانند مهدکودک، خانه سالمندان، خوابگاه دانشجویی؛ (*) ایجاد کاربری های اولیه و ثانویه؛ (*) تعریف سکانس های تجاری- فرهنگی، مذهبی- گردشگری در گذر؛ (*) ارتقا ایمنی؛ (*) تقویت حضور پیاده و دوچرخه در فضا؛ (*) اصلاح دسترسی ها؛ (*) تعریف ابتدا و انتهای گذر (ورودی ها)؛ (*) ایجاد پارکینگ در لایه دوم؛ (*) توجه به دسترسی سریع و آسان به خدمات؛ (*) جلوگیری از عبوری شدن گذر برای سواره ها؛ (*) تنوع بخشی به فرم، عرض و وضعیت کفسازی و سقف

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Autumn 2016

۴۹۳

جدول ۳. ویژگی های وضع موجود در حوزه های حفظ خاطره و اهداف کلان و برنامه های متناظر با آن

بعد کالبدی	(*) عموم بناها یک طبقه بیش از ۵۰ سال و با کیفیت قابل نگهداری می باشند که نقشه های مربوطه قبلا ارائه شده است. (* بافت تنیده می باشد و نسبت توده بر فضا غلبه دارد. (* اقلیم شهر یزد گرم و خشک می باشد لذا گرما مسئله اصلی می باشد. (* نسبت ارتفاع جداره گذر در برخی جاها مناسب این اقلیم نیست. (* تک درخت موجود در گذر تنها عنصر اکولوژیک موجود می باشد.	(*) برقراری تعادل توده و فضا (* ارتقا معماری و شهرسازی بومی (* پایداری زیست محیطی	(*) پیوستگی در عناصر کالبدی؛ (* پیوستگی فضایی؛ (* عدم غلبه فضا بر انسان؛ (* استفاده از فرم های بومی؛ (* حفظ کالبد شاخص برخی ابنیه؛ (* از بین بردن فضاهای گمشده؛ (* ایجاد عقب رفتگی و بیرون زدگی در خط بنا در گذر پیروی از اصل حریم و قلمرو؛ طراحی فضا متناسب با اقلیم گرم و خشک؛ (* پاکسازی زمین های بایر از زباله ها و...؛ (* افزایش سبزیگی و ارتقا شرایط به گونه ای که گرمای هوا مانع از رشد گیاهان نشود. (* استفاده از درختان همیشه سبز و ساماندهی گلجای ها
بعد معنایی	(*) شکل گیری پاتوق ها و مکان های نشستن به رسم قدیم، خودمانی بودن را نشان می دهد. این فضاها گاهی یک عقب نشینی کوچک مانند جلوی گاراژ رسولی است و گاهی فضای محصور سر کوچه و یا زیر طاق و ساباط ها است. (* ورودی این گذر از سمت خیابان قیام هیچ گونه دعوت کنندگی ندارد و تنها با سرپوشیده شدن قابل تمیز است. این غریب گز بودن حاکی از خودمانی بودن گذر می باشد. (* ورودی از سمت خیابان ایرانشهر نیز دعوت کنندگی ندارد اما شدت غریب گز بودنش کمتر می باشد. (* غالب مصالح به کار برده شده خشت و گل می باشد. (* رنگ بافت اغلب اگر خشت و گل می باشد؛ (* در جداره گشودگی رو با فضای خیابان کمتر دیده می شود.	(*) ارتقا حس مکان و حس تعلق به محیط؛ بالا بردن میزان آرامش و امنیت در محله؛ (* ارتقا منظر عینی و ذهنی	(*) تعریض معبر برای سهولت حرکت سواره و پیاده؛ (* تفکیک حرکت سواره و پیاده با استفاده از طراحی مناسب و مبلمان شهری مناسب فضا؛ (* تامین روشنایی گذر؛ (* تامین روشنایی و دید ناظر بر پارکینگ ها؛ (* ایجاد جذابیت بصری در بدنه گذر و فضاهای مکث ایجاد شده؛ (* حفظ دید به عناصر طبیعی موجود؛ (* تقویت و ارتقا کیفی کریدورهای دید و ویستاها؛ (* استفاده از خط آسمان متعادل و متناسب با هویت کالبدی شهر یزد؛ (* توجه به منظر کف جداره و بام؛ (* توجه به جزئیات طبقه هم کف؛ (* توجه به نفوذ بصری

جدول ۴. بعد رویه ای موثر در خودمانی و خاطره انگیزی و اهداف کلان و عملیاتی متناظر با آن

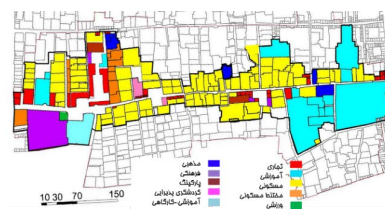
وضع موجود	اهداف کلان	اهداف عملیاتی
محیط اجتماعی	(*) افزایش بهانه های حضور ساکنین و تقویت حس مشارکت؛ (*) ارائه تمهیداتی جهت خودکفایی گذر به لحاظ نگهداری و تامین امنیت توسط خود ساکنین و با توجه و با بودجه آنها «مدیریت خصوصی»؛ (*) ایجاد ارتباط و آشنایی بین دانشجویان و اهالی محلی برای ارتقا دوستی و خودمانی دانستن آن ها نزد اهالی مانند ایجاد فضاهایی برای ارائه طرح های دانشجویی به ساکنین؛ (*) ارتقا کیفی حسینه ها و مکان های گردهم آیی؛ (*) برگزاری جلسات مشاوره بین ساکنین و واعظین مورد اعتماد محل؛ (*) ارتقا دادن سطح فرهنگ و سواد افراد با برگزاری کلاس های خودگردان آموزشی و فنی؛ (*) ایجاد زمین های ورزشی و بازی کودکان؛ (*) جلب اعتماد افراد و حفظ حریم های خصوصی آن ها با ایجاد فضاهای جمعی دنج جهت برگزاری مراسم؛ (*) ایجاد فضاهای ورزشی مخصوص سالمندان؛ (*) ایجاد فضاهای باز جمعی برای گردهمایی های جوانان و کودکان و کمک به امنیت و پرهیز از بزهکاری در بن بست ها و فضاهای بی دفاع.	(*) افزایش بهانه های حضور ساکنین و تقویت حس مشارکت؛ (*) ارائه تمهیداتی جهت خودکفایی گذر به لحاظ نگهداری و تامین امنیت توسط خود ساکنین و با توجه و با بودجه آنها «مدیریت خصوصی»؛ (*) ایجاد ارتباط و آشنایی بین دانشجویان و اهالی محلی برای ارتقا دوستی و خودمانی دانستن آن ها نزد اهالی مانند ایجاد فضاهایی برای ارائه طرح های دانشجویی به ساکنین؛ (*) ارتقا کیفی حسینه ها و مکان های گردهم آیی؛ (*) برگزاری جلسات مشاوره بین ساکنین و واعظین مورد اعتماد محل؛ (*) ارتقا دادن سطح فرهنگ و سواد افراد با برگزاری کلاس های خودگردان آموزشی و فنی؛ (*) ایجاد زمین های ورزشی و بازی کودکان؛ (*) جلب اعتماد افراد و حفظ حریم های خصوصی آن ها با ایجاد فضاهای جمعی دنج جهت برگزاری مراسم؛ (*) ایجاد فضاهای ورزشی مخصوص سالمندان؛ (*) ایجاد فضاهای باز جمعی برای گردهمایی های جوانان و کودکان و کمک به امنیت و پرهیز از بزهکاری در بن بست ها و فضاهای بی دفاع.
محیط تاریخی	(*) بافت حاضر جزو بافت تاریخی ارزشمند است. (*) گذر گلچینان از قدیم الایام جزو معابر با اهمیت بوده است و به نوعی مسیری بوده است در قلب شهر. (*) قدمت تاریخی سایت باعث ایجاد حس مالکیت و حس تعلق ساکنین شده است.	(*) حفظ بناهای ارزشمند تاریخی؛ (*) حفظ و ارتقا روابط بین فضا و مسیر و رعایت اصل پیوستگی؛ (*) استفاده از الگوهای فضایی موجود جهت طراحی فضاهای خودمانی و رعایت اصل مقیاس و تناسب؛ (*) استفاده از هویت موجود در گذر و نام گذر ناجی توجه به این همانی در فضا؛ (*) ارتقا کیفی برخی ساختمان های تخریب شده و تزریق کاربری به آن ها؛ (*) بهبود وضعیت زیرساخت های موجود در بافت تاریخی و وضعیت آب های سطحی برای ایجاد فضاهای همه گیر و خودمانی تر؛ (*) معاصر سازی دانه های بزرگ و کوچک سایت؛ (*) طراحی مسیر گردشگری در حوزه بلا فصل ضمن حفظ خودمانی بودن گذر؛ (*) نگهداری و مرمت خانه های دارای ارزش معماری تاریخی و در جهت حفظ تاریخچه گذر تعریض معابر با احترام به بافت تاریخی و حفظ عناصر با ارزش و ایجاد تعریض از سمت بناهای فاقد ارزش.
محیط اقتصادی	(*) سطح درآمد عموما متوسط رو به پایین است. (*) اشتغال ساکنین عموما خدماتی و کارگری است. (*) کاربری های در سطح شهر قرار دارند که در اقتصاد شهر نیز موثر هستند. (*) وجود بازار هاشم خان و بقایایی از بازار قدیمی در گذر گلچینان.	(*) ارتقا و رونق اقتصادی در محله؛ (*) احیای دوباره گاراژها و تغییر کاربری آن ها به تجاری و تفریحی؛ (*) استفاده از صنایع دستی و هنرهای سنتی جهت اشتغالزایی و درآمدزایی مخصوصا بانوان خانه دار؛ (*) جذب توریست و رونق وضعیت اقتصادی محله

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Autumn 2016

۴۹۵

تصویر ۲. معرفی طرح پیشنهادی، مآخذ: نگارندگان

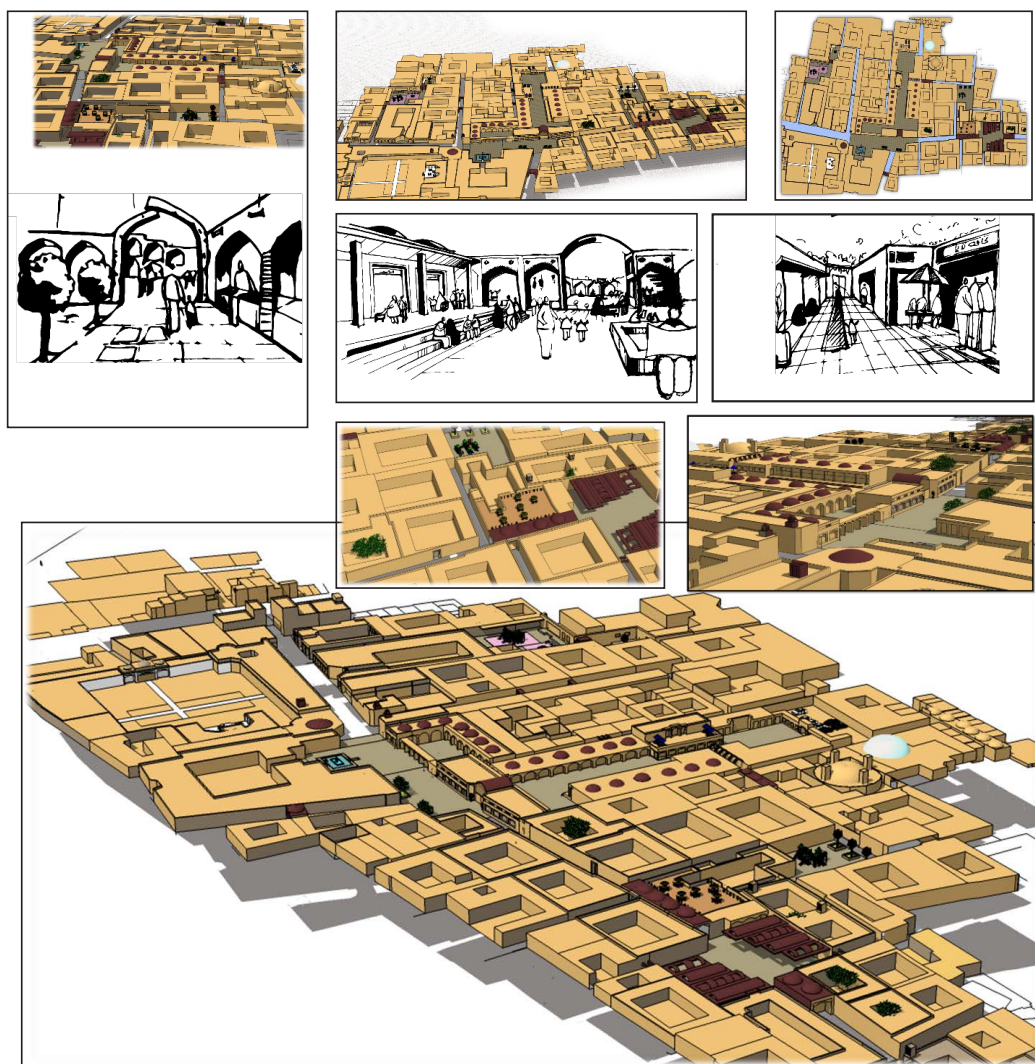
نقشه ۸. کاربری اراضی پیشنهادی، مآخذ: نگارندگان

عنوان چرخ زندگی شهروندان برکسی پوشیده نیست که در جدول شماره ۳ به آن ها پرداخته شده است. در ادامه فرایند طراحی از بین گزینه های پیشنهادی در حوزه فراگیر و حوزه مداخله با ارزیابی شکل گرفته با استفاده از تکنیک دلفی، گزینه برتر انتخاب شده که در ادامه به معرفی طرح پیشنهادی پرداخته شده است. لازم به ذکر است معیار های ارزیابی در تکنیک دلفی شامل عوامل تاثیر گذار در خودمانی شدن فضا و نیز خاطره انگیزی آن می باشند. مانند: مشارکت پذیری طرح، ارتقا حس تعلق، حفظ هویت کالبدی- اجتماعی- تاریخی، طراحی ارگانیک و سادگی.

همانطور که در نقشه ۸ کاربری های پیشنهادی ملاحظه می شود، کارگاه فرش و مبل فروشی به کاربری فرهنگی کانون جوانان، محلی برای گردهمایی آنان تبدیل شده است، کاربری های مکمل آموزشی مانند خوابگاه دانشجویی و دفاتر فنی و فروش لوازم

آموزشی جهت ارتباط و تعامل بیشتر دانشجویان با ساکنین بافت در نظر گرفته شده است، گشودگی فضایی در گذر با استفاده از کاربری های بایر موجود جهت بازی بچه ها و ارتقا نظارت والدین بر آن ها و افزایش امنیت خاطر و سرزندگی فضا لحاظ شده است، در محل گاراژ ناجی مرکز محله پیش بینی شده است، نه تنها بهانه های حضور را افزایش می دهد بلکه زمینه ی دیدوبازدیدها و صمیمت و خودکفایی محله را ایجاد می کند که از معیارهای خودمانی و خاطره انگیزی می باشند. فضای باز جمعی درون محلی برای گفتگو و جمع شدن بانوان خانه دار جهت ارتقا روابط اجتماعی و فعالیت های جمعی در عین حریمیت و محصوریت مناسب با درونگرایی و با رعایت اصل قلمرو و نیز فضای باز جمعی جهت برگزاری نمایشگاه کارهای دانشجویی و یا صنایع دستی و هنری اهالی ساکن ایجاد شده است. کاربری های هویت ساز محله از جمله گاراژها احیا شده و به تجاری، فرهنگی و آموزشی تبدیل شده اند. زورخانه

تصویر ۳. معرفی طرح پیشنهادی، مأخذ: نگارندگان

گذر سمت خیابان قیام به سمت انتهای گذر خیابان ایرانشهر) کلیه ارتفاع ها در جهت مسدود نشدن این دید لحاظ شده است.

نتیجه گیری و جمع بندی

مقاله حاضر به بررسی و طراحی فضاهای خودمانی و خاطره انگیز پرداخت. بدین منظور با انجام مطالعات گسترده در زمینه این دو مفهوم، با مدنظر قرار دادن سه مولفه معنا، کالبد و فعالیت که از عوامل اصلی ایجاد خاطره انگیزی و هویت در فضاهای شهری می باشند، در صدد برقراری رابطه بین عوامل موثر در خودمانی شدن فضا (حس تعلق، مشارکت، امنیت و ایمنی، مقیاس

موجود مرمت شده و فعالیت خود را از سر می گیرد. در طراحی جداره گذر از فرم ها و نماهای رایج و مرسوم بافت تاریخی یزد استفاده شده است. با توجه به وجود عناصر کالبدی شاخص و نشانه ای مانند بادگیرها و نیز گنبد اب انبار موجود و مسجد پشت گذر ناجی و همچنین زورخانه، عموم طبقات یک طبقه پیشنهاد شده است به جز چند مورد مانند سکانس اول طراحی، استفاده از زیرزمین توصیه می شود. با توجه به اقلیم گرم و خشک تابستانی و نیاز به سایه اندازی در گذر، کلیه ابنیه دارای جان پناه حداکثر تا ۱ متر می باشند. با توجه به وجود دید به سمت کوه ها (دید از ابتدا

انسانی و همه شمولی) و این سه مولفه برآمده است که در نمودار شماره ۲ نشان داده شده است. نگارندگان پس از تدوین چارچوب مفهومی، آن را در یک نمونه موردی یعنی گذر گلچینان واقع در بافت تاریخی یزد مورد بررسی قرار دادند. از آنجایی که دو مبحث خاطره و خودمانی بودن از جمله مباحث اجتماعی می باشند که در رابطه ی انسان با محیط موثر واقع می شوند، مصاحبه با اهالی برزن گودال مصلی کمک شایانی جهت یافتن اولویت های استفاده کنندگان از فضا در راستای خودمانی شدن و خاطره انگیزی بوده است. داده های آماری برآمده از پرسشنامه ها مبین این است که عواملی مانند: حس تعلق، مشارکت، امنیت وایمنی، مقیاس انسانی و همه شمولی، قطعا در خودمانی تر شدن فضا تاثیر بسزایی دارند. و در بین آن ها حس تعلق و مشارکت بیشترین سهم را در ایجاد فضای خودمانی دارند. به علاوه اینکه مصاحبه شوندگان سابقه سکونت، هویت کالبدی، حوادث تاریخی، ارزش های فرهنگی مشترک، وجود مکان هایی برای تعامل اجتماعی و سرزندگی را از عوامل خاطره انگیزی دانسته و بر لزوم حفظ آن ها تاکید داشته اند. قدمت تاریخی این فضا، زمینه های خاطره انگیزی را تا حدی فراهم کرده است. بدین معنا که وجود سه مولفه ی معنا، کالبد و فعالیت این امکان را ایجاد می کند تا با بهره گیری از آن ها، تغییر، تقویت و یا تزریق مجدد، فضا را برای استفاده کنندگان به فضایی امن، جذاب و متنوع مبدل سازد تا زمینه های مشارکت و دخل و تصرف آن ها فراهم گردد و در نهایت منجر به خودمانی شدن فضا گردد. وجود کاربری های قدیمی (زورخانه قدیمی، حسینیه ها، مساجد، گاراژها و...) هرچند کمتر از گذشته اما بهانه ای برای حضور و گردهمایی ساکنین می باشند. وجود عناصر شاخص کالبدی (بادگیرها، ساباط ها، گنبدها، رواق ها و...)، هویتمندی فضا را رقم می زند و به آشنا بودن فضا در جهت خودمانی شدنش کمک می کند. در کنار اینها فضاهای گمشده و پنهان، مخروبه و متروکه شدن بناهای ارزشمند تاریخی، خودمانی بودن فضا را خدشه دار می کند. نتایج این مقاله می تواند

مقدمه شروع تحقیقات و پژوهش های دیگر در زمینه شهرسازی و به خصوص طراحی شهری باشد. استفاده از نتایج آن، در زمینه های طراحی شهری مشارکتی، افزایش سرزندگی و سایر پروژه های شهری با محوریت استفاده کنندگان از فضا توصیه می شود.

منابع و مأخذ

ابل، کریس، (۱۳۸۷)، معماری و هویت، ترجمه فرح حبیب، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی
پاکزاد، جهانشاه، (۱۳۹۰)، راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران. چاپ پنجم. وزارت مسکن و شهر سازی، انتشارات شهیدی.
حبیب، فرح و دیگران (۱۳۸۷)، پرسمان تبعی در گفتمان کالبد شهر و هویت، نشریه هویت شهر، شماره حبیبی، سید محسن (۱۳۷۸)، فضای شهر، حیات واقعه ای و خاطره جمعی، نشریه صفا، شماره ۲۸. دهخدا، علی اکبر (۱۳۲۵)، لغتنامه، تهران.
سلطانی، علی و احمدعلی نامداریان (۱۳۹۰)، تحلیل نقش فضاهای شهری در دستیابی به توسعه پایدار شهرها، نشریه باغ نظر، شماره ۱۸
سلطانی، علی و دیگران (۱۳۹۲)، شکل گیری، تقویت و مانایی خاطره در فضاهای شهری، نمونه موردی: محور شهید چمران شیراز- فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۴۱
عمید، حسن، (۱۳۸۳)، فرهنگ فارسی عمید، تهران، امیر کبیر
گلکار، کورش (۱۳۸۶)، مفهوم کیفیت سرزندگی در طراحی شهری، نشریه صفا، شماره ۴۴
گلکار، کورش، (۱۳۸۶)، طراحی شهری در عمل، تجربه رامشار: الگویی برای هدایت و کنترل چندسطحی در طراحی شهری- فصلنامه آبادی، شماره ۵۶
معین، محمد (۱۳۵۰)، فرهنگ فارسی معین، تهران: انتشارات امیر کبیر
میرمقتدایی، مهتا (۱۳۸۷)، معیارهای سنجش امکان شکل گیری، ثبت و انتقال خاطرات جمعی در شهر، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۷.
Canter, D. (1977), Psychology Of Place, London, ar-

chitectural press.

Cowan, Robert (2005), Dictionary of Urbanism, Tisbury, Streetwise

Henri Lefebvre, The Critique of Everyday Life: The One-Volume Edition, verso books, ۲۰۱۴, ۸۴۸pp

Lewicka, Maria (2008), "Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past", Journal of Environmental Psychology, No 28: 209-231

Longman Advanced American Dictionary, 1978, Press, Wiltshire

Rossi, Aldo (1982), The Architecture of the city, Cambridge, the MIT press, Massachusetts.

Sternberg, R. J., Forsyth, G. B., Hedlund, J., Horvath, J. Snook, S., Williams, W. M., Wagner, R. k., & Grigorenko, E. L. (2000): Practical intelligence in everyday life. New yourk: Cambridge University Press.

Strenberg, R. J., & Grigorenko, E. L. (2000): Teaching for successful intelligence. Arlington, IL: Skylight

Webster, merriam, (2003), Merriam webster's collegiate dictionary, Webster

Wilson, Robert (2005), Collective Memory, group minds and the extended mind thesis, <http://www.arts.ualberta.ca/~raw/collectmem.pdf>.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Autumn 2016

۴۹۹

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management

شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Autumn 2016

■ ۵۰۰ ■